

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОГО ВИЩОГО ГІРНИЧОГО УЧИЛИЩА У ДОРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПЕРІОД

У статті аналізуються аспекти лекторської майстерності видатних педагогів різних наукових галузей Катеринославського вищого гірничого училища від дня заснування до початку ХХ ст. (Л. В. Пісаржевського, М. М. Протодьяконова, О. М. Терпигорева). Робиться спроба визначити шляхи формування та реалізації даної компоненти педагогічної компетенції викладачів.

Ключові слова: лекція, лектор, лекторська майстерність, академічна ораторська майстерність

The article analyzes the aspect of outstanding teachers' lecturing skills in different scientific fields of Katerinoslav Higher Mining School from its foundation to the early XX century. (L.V. Pisarzhevsky, M.M. Protodjakonova, A.M. Terpigoreva). The attempt is made to identify the ways of establishing and implementing this pedagogical competence of teachers.

Key words: lecture, lecturer, lecturing skill, academic rhetoric.

Постановка проблеми. Об'єктивна потреба вищої освітньої ланки у вдосконаленні лекторської майстерності викладацького складу за рахунок успішної реалізації особливого виду публічного красномовства – академічного усного слова, яке, за визначенням Л. Петражицького, направлене не стільки до почуттів слухачів, скільки до їх розуму, маючи за мету, передусім, розповсюдження наукових знань, а також, недооцінка та малодослідженість шляхів розв'язання вказаної проблеми висувають наріжним каменем необхідність відродження і втілення в практику кращих педагогічних ідей і здобутків минулого.

Зокрема зауважуємо, що великий інтерес у царині нашого дослідження, серед плеяди викладачів вищих навчальних закладів кінця ХІХ - початку ХХ століття, представляють постаті видатних педагогів різних наукових галузей Катеринославського вищого гірничого училища (заснованого 1899 року) - колисці вищої освіти сучасного Дніпропетровську, який мав великий вплив на

розвиток науки та культури даного регіону [2: 3; 4: 35; 9]. Серед авангарду професорсько-викладацького складу зазначеного ВНЗ дослідники з питань історії становлення та розвитку Дніпропетровського гірничого університету М. Карлов, М. Мельников, Г. Півняк, А. Ренгевич, П. Рубін, Г. Швидько та інші з великою пошаною згадували професорів Л.Пісаржевського, М. Протодьяконова, О. Терпигорева та інших. Особистості та педагогічна діяльність вказаних викладачів-природознавців була прикладом лекторської майстерності, а їхні аудиторні заняття користувалися незмінним попитом серед студентів: «...це були лекції, які розкривали перед слухачами широкі горизонти, не обмежуючи людину в її прагненні до пізнання природи» [5: 14].

Актуалізує проблему й неоднозначне ставлення дослідників історико-педагогічної думки вказаного періоду щодо домінування лекційного методу у вищій школі. Це й обумовило виокремлення лекторської компетентності викладачів серед низки навичок, обов'язкових для його успішної реалізації. З огляду на проблему дослідження, визначаємо поняття «лекторська майстерність» як уміння лектора, що ґрунтуються на основних категоріях педагогічної риторики: принципах, етапах риторичного канону, аргументації та характеристиках, притаманних образу педагога-ритора [7: 48].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз історико-педагогічних джерел, питання реалізації лекторської майстерності у викладацькій діяльності Лева Володимировича Пісаржевського (1874 - 1938) знайшли своє відображення у дослідженнях Ф. Березовської, Г. Файбусовича, простежувалися у спогадах сучасників та студентів викладача - Л. Петражицького, В. Ройтера; біографічному нарисі дружини педагога М. Розенберг .

Наукові розробки та висновки стосовно педагогічної майстерності Олександра Митрофановича Терпигорева (1873-1959) досліджували М. Мельников, А. Ратькіна, Б. Розентретер та інші.

Науково-педагогічні нароби та філософські погляди Михайла Михайловича Протодьяконова (1874-1930) були розкриті у спогадах

О. Терпигорева, історико-педагогічних нарисах Д. Кіржнера, О. Зворикіна, Н. Міщенко та інших.

Метою написання статті є спроба простежити шляхи формування лекторських навичок деяких видатних викладачів Катеринославського вищого гірничого училища та їх реалізацію у педагогічній спадщині у дореволюційний період.

Виклад основного матеріалу.

Історико-педагогічний пошук показав, що із дореволюційним періодом Катеринославського вищого гірничого училища (з 1899 р. - КВГУ) та Катеринославським гірничим інститутом (з 1912 р. - КГІ) пов'язана діяльність професорів: Я. Грдіни, В. Гуськова, М. Зелеського, В. Курилова, М. Леонтовського, Л. Пісаржевського, М. Протодьяконова, П. Рубіна, А. Виноградова, Д. Синцова, В. Татарінова, О. Терпигорева, М. Федорова, І. Яхонтова, Л. Ячевського та інших [2: 18; 3; 4: 7; 23; 9].

З огляду на тематику нашого дослідження та враховуючи факт домінування лекційного методу викладання у зазначений період, спробуємо з'ясувати сутність тогочасного світського академічного усного слова та звернутися до аспектів лекторської майстерності у педагогічній діяльності деяких яскравих представників професорсько-викладацького складу Катеринославського гірничого інституту.

Історичні розвідки свідчать, що саме такою своєрідною майстерністю «роздумів у голос», мистецтвом заохочення аудиторії до творчого процесу пошуків істини володів Л. Пісаржевський, один із блискучих хіміків-педагогів свого часу, педагогічний шлях якого був пов'язаний із Юр`євським університетом, Київським політехнічним інститутом, Петербурзьким психоневрологічним інститутом, Бестужевськими жіночими курсами, а з 1912 року - із КГІ, де протягом 20 років у великій хімічній аудиторії професор читав свій єдиний на той час курс електронної хімії, який збирав слухачів різного віку та різних рангів «від забілених сивиною патріархів науки до рожевощоких першокурсників» [5: 52].

Торкаючись аспектів лекторської майстерності педагогічної діяльності М. Протодьяконова - професора гірничого мистецтва, педагогічна діяльність якого з 1904 р., як асистента та учня О. Терпигорева, була пов'язана із КВГУ, дослідники констатували: «Завжди простою доступною мовою, при переповнених аудиторіях, захоплювали студентів лекції М. Протодьяконова» [10: 17, 37].

На користь лекторської майстерності автора перших російських посібників із гірничого мистецтва, випускника Петербурзької гірничого інституту О. Терпигорева – з 1906 року професора КВГУ, виступали свідчення Б. Розентрентера, який ґрунтовно досліджував зміст та оригінальні креслення курсу лекцій О. Терпигорева за основними розділами гірничої майстерності: «розробка корисних копалин», «доставка» та «буріння»[11: 35].

Роблячи спробу виокремити умови формування високої лекторської майстерності професорів Л. Пісаржевського, М. Протодьяконова та О. Терпигорева, варто зауважити, що наукові розвідки свідчать про фундаментальну наукову ерудицію згаданих педагогів та їх постійне прагнення до самоосвіти. Аналіз історико-педагогічних джерел дозволяє виокремити загальні передумови становлення науковців зазначеного історичного періоду, а саме: 1) *ґрунтовна домашня, гімназійна, та університетська освіта, обов'язкове володіння іноземними мовами*, що дозволяло у подальшому використовувати посібники мовами оригіналами, стажуватися за кордоном, мати іноземні відрядження та публікації. Наукові розвідки свідчать, що серед викладачів КВГУ стажування у Німеччині та Бельгії проходили: Л. Пісаржевський (1900 р. - інститут Освальда) [5: 8]; П. Рубін, Я. Грдіна, П. Леонтовський, М. Протодьяконов (1905 р. - знайомився із гірничою справою у Німеччині, Австрії, Італії, Іспанії) [10: 17]; О. Терпигорев (1903 р. у відрядженні до Німеччини, Австрії) та інші [11: 38]. Також на користь зазначеного факту свідчить наявність у згаданих викладачів публікацій у німецьких наукових виданнях, а саме: П. Леонтовського, Й. Танатара, С. Чуманова, С. Шарбе та інших - [4: 57-58]; 2) *вибір професійного шляху під*

враженням від видатних наукових відкриттів та талановитих викладачів у студентські роки. Джерела свідчать, про незгасиме захоплення Л. Пісаржевського періодичною системою Д. Менделєєва, блискучими лекціями викладачів Імператорського Новоросійського університету – П. Мелікішвілі та Ф. Шведова [5: 6];

За свідченнями біографічних нарисів Б. Розентрера, О. Терпигорев як науковець формувався під впливом М. Флеровського (за його рекомендаціями у 15-16 років О. Терпигорев працював репетитором. Серед великої кількості викладачів Петербурзького гірничого університету О. Терпигорев відмічав живу, захоплюючу форму лекцій П. Єремєєва, оригінальність та багатий демонстраційний ряд на лекціях М. Курнакова, простоту викладу на лекціях О. Карпінського) [10: 34-35]; 3) *прагнення до самоосвіти і публічні виступи у студентські роки та у якості «залишеного при університеті»* (доповіді Л. Пісаржевського у студентському гуртку [5: 8]; 4) *складання магістерських іспитів та читання пробної лекції*: історичні розвідки показали успішне підтвердження вказаними викладачами ученого звання екстраординарного професора у присутності членів вченої ради: (1898 рік – магістерські іспити, пробна лекція Л. Пісаржевського – [5: 8]; (1908 рік - М. Протодьяконов блискуче читає 2 пробні лекції у Петербурзькому гірничому університеті [10: 17]; 5) *читання публічних лекцій за межами університетських аудиторій* (різноманітні товариства та виробництві). Торкаючись аспектів лекторської майстерності Л. Пісаржевського, під зазначеним кутом зору, слід зосередити увагу на високій компетенції педагога, яка дозволяла у зрозумілій та доступній формі, із підтримкою постійної уваги серед слухачів, які за своїм рівнем освіти значно відрізнялися від університетської аудиторії, прочитати в 1909 р. популярний курс лекцій для народу у Троїцькому народному домі для трудящих.

Грунтовний аналіз педагогічної спадщини вказаних професорів показав спільність, яка була обумовлена зв'язком їх науково-педагогічної діяльності із практичними потребами тогочасного виробництва, інноваційні та передові ідеї

в основі їх лекційних курсів. Так, дослідники педагогічної діяльності О. Терпигорева зазначали, що у своїх цікавих лекціях, безпосередньо пов'язаних із практикою, професор намагався прищепити своїм слухачам любов до гірничої справи «познайомити їх із труднощами роботи на гірничому підприємстві та вказати шляхи їх вирішення», тим самим його курс поповнювали оновлені дані із шахт та рудників, саме ці лекції викликали повагу багатьох поколінь гірничих інженерів [6: 2; 11: 38 -39].

У свою чергу, дослідники педагогічної діяльності та авторських нотаток до курсів лекцій Л. Пісаржевського, які нагадували швидше «внутрішній діалог автора», зазначали, що професор зі своїх перших лекцій «у своїх судженнях про іонну теорію не задовольнявся і не міг бути задоволеним лише описом явищ, не заглиблюючись у суть» [5: 11].

Базуючись на спогадах колег та студентів Л. Пісаржевського, можемо наголосити, що проведена ним колосальна наукова робота над розробкою курсу лекцій призвела до «справжньої революції у викладанні хімії» [5: 52]. Аналіз історико-педагогічних джерел показав: все нове, що виникало у науці, зараз же знаходило відбиток у читаному Л. Пісаржевським курсі, стежачи за всіма успіхами в хімії та фізиці, він при кожному новому відкритті в цих галузях вважав за потрібне «ще й ще раз переглянути весь матеріал неорганічної хімії, приміряти ці нові уявлення до можливості пояснення тих чи інших явищ, поповнити і поглибити цим свій курс» [5: 52]. Про постійний саморозвиток О. Терпигорева згадував М. Мельников, який академіком слухав лекції свого колишнього студента: «Вчився я у молоді, у своїх учнів» у віці 65-ти років поглиблював свої знання із логіки та діалектики [6: 32].

На якість лекторської майстерності вказаних професорів, на нашу думку, впливало їх внутрішнє натхнення прагнення донести та прищепити студентам любов до їх предмета та науки в цілому. Підтвердженням зазначеного факту є спогади одного із студентів Л. Пісаржевського Б. Дліза: «яким ентузіазмом і вірою в науку палав Л. Пісаржевський і як мліла зачарована аудиторія, ловлячи кожну нову думку, кожне слово, кожний нюанс». Зокрема, у відношенні

методу, який найбільше асоціюється із лекторською майстерністю Л. Пісаржевського: «Читаючи курс, професор творив! Перед нами, молодими слухачами, проходила вся творча робота видатного вченого. Вона заражала, надихала, збуджувала найкращі почуття. І якусь особливу симпатію, якусь теплу вдячність відчували ми після кожної лекції» [5: 14-15].

Вивчаючи аспекти лекторської майстерності, слід наголосити на високому рівні загальної культури, чудовому володінні знаннями із художньої літератури і філософії та внутрішньому естетизмі вказаних професорів [10: 36; 5]. Дослідник вітчизняної педагогічної думки Ф. Березовська, у витязі із лекції Л. Пісаржевського, наводить думку самого педагога: «Розвиток наук, розвиток наукового світогляду, як і розвиток людського суспільства, то йде рівномірно, спокійною ходою повільної еволюції, то мчить бурхливим навальним бігом революції» [5: 52-53]. Таким чином, можна припустити, що в ході своїх лекцій Л. Пісаржевський прагнув сформулювати філософсько-науковий світогляд своїх студентів: «справжня наука вивчає всі суперечливі явища в її русі, шляхом розвитку, який розв'язує ці суперечки» [5: 9, 14]. Аналіз показав, що внутрішня естетика Л. Пісаржевського знаходила відображення у любові до поезії О. Пушкіна, а особливо у натхненні педагога-хіміка живописом, який «чіткою гармонійною виразністю ліній захоплював його уяву, розум і серце». Близькі та сучасники Л. Пісаржевського називали його художником палкої образної уяви, художником у сприйманні та перетворенні мистецтва, науки та життя в цілому. Малюючи на дозвіллі, видатний професор-хімік писав тільки природу і особливо море, він не раз говорив: «Можливо я пішов не своїм шляхом, можливо у живопису я зробив би більше» [5: 4, 14].

Аналіз педагогічної літератури показав ґрунтовну роботу вказаних професорів над підготовкою кожної лекції, які підлягали детальній розробці та постійному оновленню [5: 22, 52].

З огляду на проблему нашого дослідження, слід зосередити увагу на формі викладу в аудиторних заняттях професорів, яка безпосередньо забезпечувала реалізацію їх лекторської майстерності. На користь зазначеного

факту виступали свідчення М. Розенберга, який називав Л. Пісаржевського видатним лектором, що на своїх «блискучих за формою, захоплюючих глибиною змісту лекціях збирав величезну аудиторію не лише студентів, але й багатьох наукових працівників, викладачів середніх шкіл» [5: 52]. Метод, який обирав Л. Пісаржевський як лектор, - шлях дослідження, що проходить безпосередньо у даний час у присутності слухачів. Пристосований до рівня розуміння слухачів, він завжди залишався науковим, логічним, індуктивним методом, який відтворював емпіричний шлях становлення науки.

Слід відмітити, що серед найвагоміших наукових внесків Л. Пісаржевського було створення ним електронно-іонної теорії виникнення току у гальванічних елементах. Показово, що ідея цього відкриття, за його власним висловом, прийшла професору на думку під час лекції, яку він читав у 1914 році для гуртку інженерів. Вважаємо, що це зізнання ілюструвало важливий бік лекторської майстерності «роздумів у голос». Воно демонструвало значення для самого ученого такого спілкування із аудиторією, яке носило характер творчої співбесіди. Відомо, що саме у таких умовах у Л. Пісаржевського виникали цікаві ідеї, що засліплювали аудиторію. Отже, читання лекцій в аудиторії - для вченого було не лише популяризацією досягнутого і не простим повторенням етапів дослідницького процесу, у ході якого була добута та чи інша істина, а безпосереднім продовженням науково-дослідного процесу, а іноді і передуманням йому. Зважаючи на вищезгадане, можемо констатувати, що академічні промови Л. Пісаржевського були взірцем того, як лекція сама по собі може виступати формою наукової творчості, у чому, на нашу думку, і полягав один із головних секретів лекторської майстерності Л. Пісаржевського. Серед згадок професора фізико-хіміка В.Ройтера знаходимо: «натхненний погляд повз голови слухачів, жодних конспектів, з року в рік ми так слухали лекції Л. Пісаржевського і кожного разу матеріал поставав перед нами іншим, збагаченим новими зв'язками. Це викликало у слухачів відчуття співучасті у створенні нової хімії, що і було основною приваблюючою силою його лекцій. Джерела свідчать про яскраву

образність, що походила із властивостей натури самого Л. Пісаржевського, який поєднував у собі якості вченого і художника. Серед сучасників професора вважалося, що Л. Пісаржевський бачив те, що для інших залишалося абстрактними поняттями, він умів донести та показати своїм слухачам: «стоячи перед нами, ніби перед загіпнотизованим амфітеатром, лектор, здавалося, прокручував перед глядачами ніколи і ніким не бачений фільм, у кадрах якого розгорталися ті процеси, що до цього часу лише смутно майоріли у здогадах слухачів». Як відомо, Л. Пісаржевському належало загальне визначення сутності реакції окислення і відновлення, яке виходило за межі електрохімії. Джерела свідчать, що зазначене визначення належить до числа фундаментальних узагальнень хімії ХХ століття і саме ця ідея була наріжним каменем усього лекційного курсу Л. Пісаржевського. Таким чином, використовуючи інтуїцію вченого, творчу уяву, підкріплену непохитною логікою, «висока людина із обличчям артиста», першовідкривач і педагог побачив і зумів показати слухачам електрон там, де ніхто до нього не підозрював його наявності.

У спогадах Д. Кіржнера знаходимо факти на користь лекторської майстерності М. Протодьяконова, лекції якого захоплювали слухачів за рахунок володіння професором здатністю викладати найскладніші теоретичні питання дуже простою мовою.

Слід зазначити, що, не дивлячись на багаторічний викладацький досвід, вказані професори ретельно продумували та готувалися до кожної своєї лекції, вбачаючи у цьому невід'ємну частину своєї наукової роботи. Джерела свідчать, що читаний Л. Пісаржевським курс відрізнявся оригінальністю та цілісністю, був «цілком побудований на базі вчення про будову атому», проте кожна наступна лекція навіть на одну й ту ж тему «давала дедалі більше проникнення в суть досліджуваних процесів і властивостей речовин» [5: 22, 52]. Аналіз форми викладу та методичного забезпечення лекцій Л. Пісаржевського показав, що оформлення кожної своєї лекції професор ретельно обдумував заново і заздалегідь готувався до лекційного заняття «систематично ввечері напередодні

лекції професор заходив в аудиторію і особисто знайомився із обстановкою демонстраційного столу», зрідко коли лекція обходилася без «постановки нових, раніше не показаних демонстрацій» [5: 52].

За свідченнями дослідниці історико-педагогічної думки Ф. Березовської форму викладу лекцій Л. Пісаржевського характеризували: ясність та образність, які були зігріті внутрішнім пафосом педагога, що забезпечувало здатність «сміливого революціонера у науці і викладанні» захоплювати увагу слухачів, запалювати студентство своєю вірою у науку [5: 8-9, 53].

З огляду на проблему нашого дослідження, вагомою компонентою лекторської майстерності викладача постають особистісні якості педагога. Серед спогадів студентів Л. Пісаржевського зустрічаються згадки про нього як про вчителя і друга, який цілком, до останку віддавав себе справі науки і вихованню нових, молодих наукових діячів. Залишаючись на «сяючих вершинах науки», професор умів бути простим і зрозумілим [5: 53-58].

Стосовно оптимістичності поглядів «мрійника і романтика з непогрішним почуттям дійсності і життя» Л. Пісаржевського також висловлювався В. Ройтер: «ми знали Л. Пісаржевського у горі і у радості, але ніколи у байдужості» [5: 11, 22].

Про особистісні якості М. Протодьяконова знаходимо згадки серед спогадів Є. Гендлера, наведених у «Гірничому журналі»: «Це була виключно жива людина, яка володіла здатністю зачаровувати людей», проста у спілкуванні, без тіні зазнайства, яка жила у постійному піклуванні про людей та щоденній творчості [10: 35-37]. Також М. Протодьяконов згадувався як уважний та цікавий співрозмовник із м'яким характером, проте, вимогливий як педагог. Зокрема у ставленні до навчального процесу, як свідчать джерела, вимоги М. Протодьяконова торкалися не лише щодо володіння студентами навчальним матеріалом, але й включали заохочення до самостійного ініціативного рішення поставлених запитань. Слід зазначити, що М. Протодьяконов володів рідкою здатністю завойовувати симпатії людей: «проявляючи цікавість до кожної людини, із якою йому доводилося стикатися,

він умів після найбільш нетривалої бесіди змусити співрозмовника поділитися найпотаємнішими думками».

Висновки. У даній статті було зроблено спробу проаналізувати лекторський аспект викладацької діяльності видатних педагогів різних наукових галузей Катеринославського гірничого інституту: Л. Пісаржевського, М. Протодьяконова, О. Терпигорева та інших, знаних представників лекторської майстерності серед плеяди професорів кінця XIX – початку XX ст.

Насамкінець можемо зазначити, що видатні лекторські навички згаданих професорів, на нашу думку, були обумовлені фундаментальною науковою ерудицією та натхненним прагненням донести та прищепити студентам любов до їх предмета та науки в цілому; високим рівнем загальної культури, чудовим знанням художньої літератури та філософії, витонченим естетизмом у поєднанні із великою ґрунтовною роботою над підготовкою кожної лекції. Все вище зазначене у симбіозі з індивідуальними та неповторними якостями кожної окремої особистості дозволило Л. Пісаржевському, М. Протодьяконову, О. Терпигореву та багатьом іншим викладачам Катеринославського гірничого інституту вкарбувати своє ім'я у перелік вірцевих майстрів лекторської справи в історії вітчизняної педагогічної думки кінця XIX – початку XX ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гендлер Е. Профессор Михаил Михайлович Протодьяконов / Гендлер Е. - Москва: «Горный журнал», 1931., № 4. – 221 с.
2. Днепропетровский горный институт: исторический очерк в 2 т. / [сост. Тесленко М.; ред. Ренгевич А.] – Москва : «Недра», 1990 – («История и развитие»). Т. 1. – 1990. – 345 с.
3. Дніпропетровський гірничий інститут: історичний нарис у 2 т. / [укл. Півняк Г. Г, Ренгевич О. О, Тяпкін К. Ф.]. – Київ : «Техніка», 1995 – («Кафедри 1899 – 1992»). Т. 1. – 1995. - 408 с.

4. Історія і сучасність Національного гірничого університету (1899-2009 рр.): [монографія] / За ред. проф. Г. К. Швидько. – Дніпропетровськ: Ліра, 2009. – 504 с.
5. Лев Володимирович Пісаржевський/ Матеріали про життя і творчість/ під. ред. Ф. І. Березовської – Київ: вид. академії наук УРСР, 1940. – 155 с.
6. Мельников Н. Горные инженеры/ Николай Мельников. – Москва: Наука, 1981. – 272 с.
7. Матеріали VII науково-практичної конференції молодих учених «Методологія сучасних наукових досліджень»/ Міщенко О. А. Поняття лекторської майстерності у вітчизняній педагогічній науці. /За заг. редакцією акад. І. Ф. Прокопенка – Харків: ХНПУ, 2010. – 91с.
8. Мищенко Н. В. Талантливый ученый и выдающийся организатор горного образования в Средней Азии (К 25 годовщине со дня смерти Михаила Протодяконова)/ Мищенко Н. – Москва: Известия АН Уз ССР, 1955., № 4. – 54 с.
9. Нариси з історії Національного гірничого університету/ Вступне слово та наук. ред. проф. Г. К. Швидько. – Дніпропетровськ: Ліра, 2006. – 188 с.
10. Ратькина А. Михаил Михайлович Протодяконов./ Очерк из жизни и деятельности. – Москва, Наука, 1974. – 108 с.
11. Розентретер Б. Александр Митрофанович Терпигорев : [Очерк из жизни и деятельности] /Борис Розентретер. – Москва, Наука, 1965. – 183 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Мищенко Оксана Анатоліївна – викладач кафедри здоров'я людини та корекційної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Григорія Савича Сковороди. Коло наукових інтересів: розвиток ідеї лекторської майстерності викладачів вищих навчальних закладів в історії вітчизняної педагогічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ століття.